

Natuurvisie de Groene Jonker

Deel 2: Publieksversie

Afstudeerrapport

Hogeschool
VHL
University of Applied Sciences

Auteurs: Gerard Kamperman & Nick Kroese

Opdrachtgever: Natuurmonumenten, Martijn van Schie

Begeleider Hogeschool VHL: Marius Christiaans

Natuurvisie Groene Jonker 2014-2032

Van geoorde fuut naar roerdomp en terug

mei 2014

Natuurmonumenten

Voorwoord

Voor u ligt de natuurvisie voor de Groene Jonker voor de periode 2014-2032. De Groene Jonker is een relatief jong natuurgebied, dat sinds de inrichting in 2007/2008 al vele enthousiaste bezoekers heeft mogen ontvangen. Veel mensen komen om de vogels te bekijken of te wandelen. Terugkerende bezoekers vinden het leuk om de ontwikkeling van het gebied te volgen. Vooral in de beginjaren na de inrichting heersten er zeldzame omstandigheden. Het was alsof kruiend ijs de bovengrond had afgeschraapt en een wilde rivier grote poelen met water had achtergelaten. Bijzondere vogelsoorten kwamen hier op af, wat de Groene Jonker veel bekendheid heeft gegeven. Nu is het tijd om toekomstige plannen voor het gebied vast te stellen. Deze natuurvisie is geschreven voor iedereen die wil weten wat de plannen van Natuurmonumenten voor het gebied zijn.

Voor deze visie heeft Natuurmonumenten een aantal ontwikkelingen en gebiedsaspecten onderzocht. Enkele trends in de flora en fauna geven aan dat de ontwikkeling richting een bijzonder en gevarieerd moerasgebied mogelijk is. Hoewel er minder moerasvogels voorkomen die passen bij een jong en beweeglijk moeras, is er al enige tijd een positieve trend zichtbaar voor de vogels met een voorkeur voor riet. Ook is onderzoek gedaan naar de wensen en ervaringen van de bezoekers. Deze inzichten zijn meegenomen in de toekomstige plannen.

Natuurmonumenten gaat in de komende 18 jaar de Groene Jonker ontwikkelen tot een aantrekkelijk moeras, met schitterende rietvelden en bijzondere vogelsoorten. Om dit te bereiken is er meer ruimte nodig voor riet wat vraagt om specifiek beheer. De Groene Jonker zal daarom in het vervolg jaren kennen waarin het water minder hoog staat, zodat het riet beter kan kiemen en verspreiden. Voor een deel zijn de resultaten nog onzeker, wat komt door de beperkte ervaringen met dit soort beheer. Natuurmonumenten zal dus goed in de gaten houden hoe het gebied zich verder ontwikkelt. Eén ding is zeker: het blijft voor iedereen spannend om de ontwikkelingen te volgen. Door de wandelpaden die dwars door het gebied lopen is dat heel goed mogelijk. Wees welkom in de Groene Jonker!

Datum:

27-5-2014

Krijn Jan Provoost

Regiodirecteur Zuid-Holland en Zeeland

Natuurmonumenten

Samenvatting

Natuurgebied de Groene Jonker is een moerasgebied op kleigrond van circa 107 hectare groot. Landschappelijk gezien is het bijzonder dat de stroomgeulen met oude zeeklei van lang geleden weer aan het oppervlakte liggen. Dit komt doordat de mens het gebied eerst ontgonnen heeft door het water af te voeren en later het veen heeft afgegraven om als turf te gebruiken.

Sinds de inrichting als natuurgebied (het was landbouwgrond), zijn er al vele bijzondere vogelsoorten geweest die in het gebied hebben gebroed, zoals het kleinst waterhoen en de steltkluut. Zij kwamen vooral af op de nieuwe natte moerassituatie met een slikkige grond. Ook zijn er vanaf de inrichting grote aantallen watervogels te zien op de plassen, daar zitten veel ganzen en smienten tussen. De bezoekers van de Groene Jonker komen dan ook vaak om vogels te kijken, maar ook om te wandelen en van de rust te genieten. De rietvegetatie heeft zich na de inrichting verder ontwikkeld en daardoor komen er steeds meer typische rietvogels voor, zoals de rietzanger.

Het lukt op dit moment echter niet om riet zich in het water te laten uitbreiden. Al het riet dat in het water groeit wordt namelijk opgevreten door de vele watervogels. Dit wordt als een beperking gezien, omdat er zich geen rietkragen ontwikkelen. Juist deze geleidelijke overgang van water naar land, heeft een belangrijke functie voor bijzondere moerasvogels. Dat is één van de doelen waar in deze natuurvisie op ingezet wordt.

Natuurmonumenten heeft voor de komende 18 jaar een heldere toekomstvisie geformuleerd en daaraan een aantal meetbare doelen gekoppeld. De toekomstvisie luidt: *“De Groene Jonker is een voor vogels aantrekkelijk en gevarieerd rietmoeras dat een belangrijke functie vervult als broed- en foerageergebied voor verschillende (zeldzame) moerasvogels. Doordat de vogels van dichtbij beleefbaar zijn is het gebied daarnaast aantrekkelijk voor bezoekers die voor natuur en rust naar het gebied komen.”* Een van de doelstellingen is om de totale oppervlakte aan riet uit te breiden en te handhaven op 30-50% van het gebied. Aanzienlijke rietvegetaties staan hierbij in het water of raken frequent overstroomd. De Groene Jonker kan daardoor meer ruimte bieden aan broedende roerdompen en andere bijzondere moerasvogels, zoals het baardmannetje en de grote karekiet.

Het riet krijgt meer kans om te groeien door langere perioden van droogval te realiseren. Dit wordt gedaan door de stuw lager te zetten. Deze droogval past goed bij de andere natuurdoelstelling, namelijk het periodiek verjongen van het moeras. Door de grote plassen vaker te laten verdwijnen wordt grote vis verdrongen. Kleine vissen kunnen zich opnieuw uitbreiden en hebben betere schuilmogelijkheden door het waterriet. Deze situatie is goed voor de geoorde fuut, die in het verleden een frequente broedvogel was. De lepelaar en de zwarte stern krijgen grotere foerageermogelijkheden. Deze soorten zullen heen en weer vliegen tussen de Groene Jonker en hun broedplaatsen in de Nieuwkoopse Plassen.

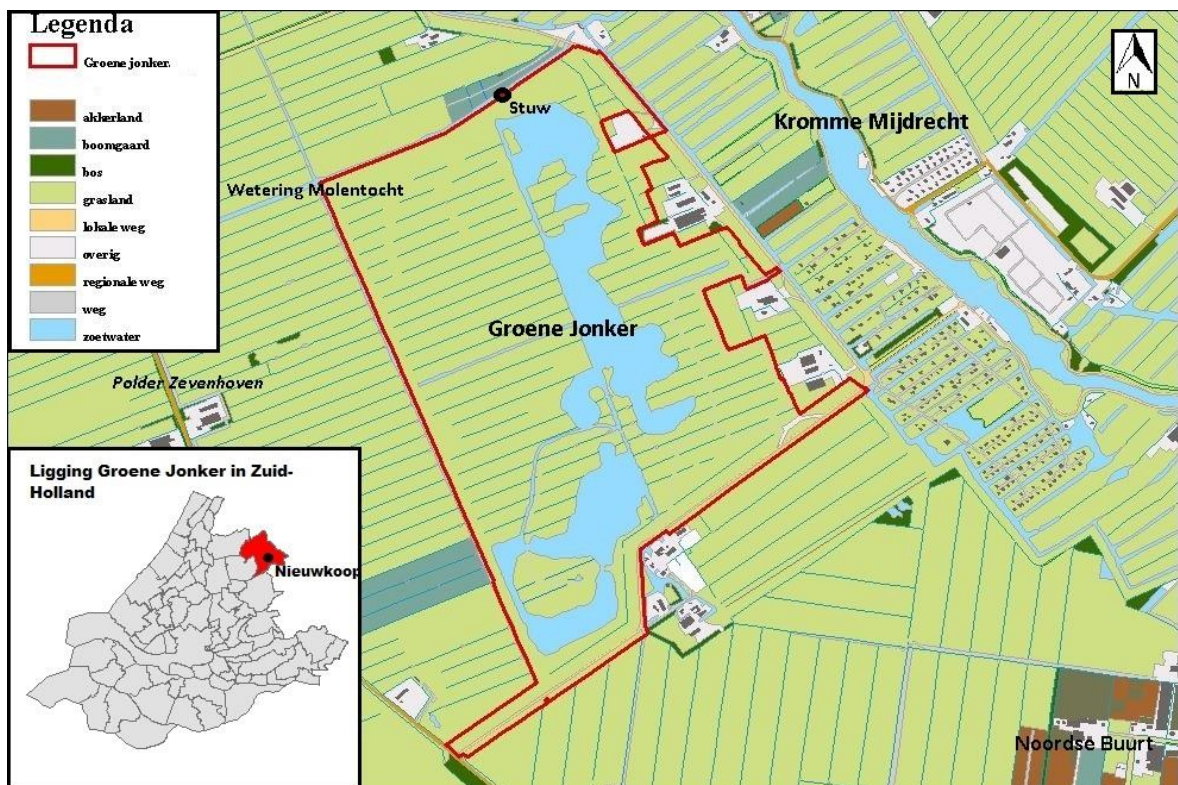
Andere doelen zijn de vestiging en voortplanting van noordse woelmuizen in het gebied en het realiseren van een vistrap gedurende de planperiode. Ook op het gebied van recreatie zijn er doelen. Zo wordt er in de planperiode extra kijkmogelijkheid gegeven voor vogelaars, die het noordwesten van het gebied willen bekijken. Wandelaars worden tegemoet gekomen door jaarrond, bij normale weersomstandigheden, goed begaanbare wandelpaden te realiseren.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Samenvatting	3
1 Gebiedsbeschrijving de Groene Jonker	5
1.1 Ontstaansgeschiedenis	5
1.2 Bodem en water	6
1.3 Natuur en landschap	6
1.4 Netwerk van natuur	7
1.5 Recreatie	7
1.6 Kunst	7
2 Ontwikkelingen.....	8
2.1 Vegetatie	8
2.2 Vogels	9
2.3 Klanttevredenheid	9
2.4 Het inrichtingsplan (2004)	10
3 Toekomst voor de Groene Jonker	11
3.1 Visie	11
3.2 Referentiegebied	11
3.3 Beheerstrategie	11
3.3.1 Droogval en vegetatie	11
3.3.2 Droogval en fauna	12
3.3.3 Droogval in natte zomers	13
3.4 Doelen	13
3.4.1 Vegetatie	13
3.4.2 Waterkwaliteit	13
3.4.3 Fauna	14
3.4.4 Recreatie	14
4 Toekomstig beheer	15
4.1 Het beheerregime	15
4.1.1 Droge jaren	15
4.1.2 Natte jaren	15
4.1.3 Warme nazomer	15
4.1.4 Beheercyclus	15
4.1.5 Maatregelen	15
4.2 Doelbereik en evaluatie	15
Bijlage 1 – Huidige beheertypenkaart	16
Bijlage 2- Stroomschema beheerregime en moerasontwikkeling	17

1 Gebiedsbeschrijving de Groene Jonker

INLEIDING - De Groene Jonker is met 107 hectare een relatief klein natuurgebied in de provincie Zuid-Holland en ligt iets ten noorden van het plaatsje Noorden. Het is een moerasgebied dat bekendheid geniet, vanwege de grote aantallen en bijzondere vogels die er voorkomen. Ook wandelaars vinden het een prettig gebied om te bezoeken. De variatie in de omgeving is groot. De weilanden aan de noord- en westkant zijn zeer laaggelegen, terwijl zuidelijk het waterpeil in het boerenland juist hoog staat. Aan de oostkant grenst de Groene Jonker aan het veenriviertje de Kromme Mijdrecht, met belangrijke natuurwaarden in de "Bovenlanden". Slechts een kilometer naar het zuiden ligt de Nieuwkoopse Plassen, een natuurgebied van groot internationaal belang. De Groene Jonker is sinds de inrichting als natuurgebied in 2007 volledig eigendom van Vereniging Natuurmonumenten. Natuurmonumenten stelt met deze natuurvisie de plannen voor de Groene Jonker vast in de komende 18 jaar. In de onderstaande figuur is de ligging en de begrenzing van het plangebied opgenomen.

Figuur 1: ligging en begrenzing van het plangebied

1.1 Ontstaansgeschiedenis

De ondergrond van het huidige plangebied is ca. 10.000 jaar geleden gevormd. In deze tijd had de zee vrij toegang tot grote delen van Nederland en zout water stroomde door krekens en over kwelderachtige vlakten. Hierin kwam verandering toen duinvorming aan de Noordzeekust de kustlijn terugdrong. Achter de duinen ontstond een komvormig laaggelegen gebied, waar veel zoet rivierwater in kon stromen. Riet en andere planten koloniseerden West-Nederland. Het afgestorven plantmateriaal zakte naar de waterbodem, waardoor op grote schaal veenvorming ontstond.

In feite zijn grote delen van West-Nederland gebouwd op het veenpakket dat daar ontstond. Vanaf de late middeleeuwen is de mens het moerasgebied gaan 'ontginnen', bijvoorbeeld om er te jagen. Later werd het veen afgegraven, veelal in opdracht van de Graaf van Holland en Bisschop van Utrecht. Het gedroogde veen (turf) was dé brandstof in de tijd van de Gouden Eeuw. Door de veenaftgravingen ontstonden grote plassen, zoals de Nieuwkoopse Plassen. In de Groene Jonker is het veen helemaal tot op de

oorspronkelijke laag van zeelei afgegraven¹. Voor de landbouw werd het gebied ingepolderd en drooggemalen, zodat tot begin 21^e eeuw intensieve landbouw kon worden bedreven. De inrichting van de Groene Jonker in 2007 als natuurgebied heeft ervoor gezorgd dat het opnieuw een moeras geworden is.

1.2 Bodem en water

Bij de inrichting werden stukken van de landbouwgrond tot ongeveer 80 cm diepte afgegraven en werd er een stuw gelegd tussen de wetering Molentocht en de Groene Jonker. Door de afgravingen varieert de hoogte van het gebied tussen -5,7 meter NAP tot -4,9 meter NAP. Voor de natuur is het belangrijk dat de Groene Jonker nat blijft en dat het waterpeil mag schommelen. De marge waarbinnen het waterpeil schommelt, is door het waterschap vastgelegd in een peilbesluit. Sinds de invoering van flexibel peilbeheer mag het waterpeil in de Groene Jonker vrij fluctueren tussen de -5,60 meter en -5,10 meter NAP.

Nu liggen er enkele grote plassen in de Groene Jonker, ongeveer tot 60 cm diep. Andere delen van de Groene Jonker zijn ondieper afgegraven of ongemoeid gelaten. Daar wisselen droge grond, kleinere plasjes en plekken met struiken en bomen elkaar af. Doordat alle voormalige boerensloten in de Groene Jonker zijn blijven liggen, is het water in het gebied op elkaar aangesloten.

De Groene Jonker is grotendeels geïsoleerd door een ringdijk die om het gebied ligt. Boven het maximale stuwwaterpeil wordt water naar de agrarische wetering de Molentocht afgevoerd en via een gemaal naar de boezem de Kromme Mijdsrecht geleid. Doordat de Kromme Mijdsrecht en de Bovenlanden een hoger grondwaterpeil kennen, komt er ondergronds water (kwel) naar de Groene Jonker terug. Toch is dit maar een klein deel van het water in het gebied. Ongeveer 90% van al het water wordt direct door regen aangevoerd.

In de Groene Jonker komt zogenaamde 'kattenklei' voor. Dit is oude zeelei met veel zwavel. Op de plekken waar kattenklei aan de oppervlakte voorkomt is vaak een grijze of vaal gele kleur te zien. Daar is het zwavelgehalte zo

hoog dat elke plant het lastig krijgt om zich te vestigen. Dit is een knelpunt, maar het hoort nou eenmaal bij de uitgangssituaties in de Groene Jonker. Door het intensieve gebruik voor de landbouw, zijn er ook veel voedingsstoffen zoals fosfaten in de grond achtergelaten.²

1.3 Natuur en landschap

Natuurmonumenten maakt van de Groene Jonker een waardevol rietmoeras, omdat dit goed past bij de voedselrijke omstandigheden van de bodem en de geschiedenis van het landschap. Doordat het waterpeil mag schommelen, ontstaat er zogenaamde 'dynamiek' in het gebied. In de winter staat het water hoog en in de zomer laag, maar gemiddeld genomen is het er nat. Hierdoor kan er goede moerasnatuur ontstaan, waar veel en bijzondere vogels op afkomen. Sommige vogels komen om te broeden, andere zijn juist op doortocht en komen om te rusten en om eten te zoeken. Een probleem van de grote aantallen watervogels is wel dat ze al het groeiende riet in de plassen opeten. Op die manier krijgt het riet niet de kans om uit te breiden. Op het droge zorgen de vrijwilligers en de schapen ervoor dat de kleine boompjes kort worden gehouden. Daardoor blijft het landschap open in de Groene Jonker.

Begrazingsbeheer door een schaapskudde

Foto: Jan Kriek

Het beheergebied van de Groene Jonker kent momenteel drie verschillende natuurbeheertypen. Dit zijn 'moeras', 'kruiden- en faunairijk grasland' en 'zoete plas'. De kaart met huidige beheertypen is te vinden in Bijlage 1.

¹ Dienst Landelijk Gebied (2004). *Concept inrichtingsplan De Groene Jonker*.

² Deltares (2012). *Flexibel peil, van denken naar doen, deelrapport c*.

Naast het waterbeheer, bestaat het beheer momenteel enkel uit begrazing door de flexibele inzet van schapen en het plaatselijk verwijderen van zaailingen van opkomende wilgen.

1.4 Netwerk van natuur

De Groene Jonker heeft een belangrijke natuurfunctie, zowel in Nederland als in internationaal opzicht. Het gebied vormt een uitwisselingsgebied voor de Nieuwkoopse Plassen en ligt in een moeras-verbindingszone richting Botshol en de Vinkeveense Plassen. Er komen soorten voor die zelfs in de wereld zeldzaam en beschermd zijn.

Vogelsoorten die regelmatig tot broeden komen zijn de snor, blauwborst, roerdomp, geoorde fuut en porseleinhoen. Ook andere diersoorten zijn vertegenwoordigd, zoals de dwergmuis, de heikikker, de kustsprinkhaan en het klein geaderd witje. Door de voedselrijke situatie zijn er weinig bijzondere planten. Wel kan een aantrekkelijke en bloemrijke vegetatie ontstaan door pionierssoorten, zoals reukeloze kamille. Verder komen plantensoorten als riet, kleine lisdodde en rietgras veel voor. Bij de dijken aan de zuidkant van het gebied kunnen meer bloemrijke vegetaties worden gevonden.

Er bestaat een belangrijke 'ecologische relatie' met de Nieuwkoopse Plassen. Voor verschillende broedvogelsoorten uit dat gebied vormt de Groene Jonker een 'foerageergebied', dat is een plek waar vogels hun eten zoeken.

1.5 Recreatie

Natuurmonumenten heeft ten behoeve van deze natuurvisie een enquête uitgevoerd onder de bezoekers van de Groene Jonker. Op deze manier is een beeld verkregen van het profiel van de bezoekers, hun motivatie en ervaringen. Met deze kennis kan er in de toekomst nog beter op hun wensen worden ingespeeld.

1.6 Kunst

Tijdens de inrichting van de Groene Jonker is er aandacht geweest voor beeldende kunst in het gebied. Zo staat er in het gebied een 'Groene Hart bank' en is er een 'Balkon van verlangen'. Het Balkon van verlangen vormt een verwijzing naar het 'Onvervulde verlangen naar de natuur'.

Kunst: "het Balkon van verlangen"

Foto: Natuurmonumenten

2 Ontwikkelingen

INLEIDING- Sinds de inrichting in 2007 is de Groene Jonker vaak positief in beeld gekomen. Veel mensen vinden het interessant om de ontwikkeling van het gebied te volgen en komen kijken naar de mooie vogels. Er vinden enkele ontwikkelingen plaats die vragen om een aangepast beheer, deze ontwikkelingen komen in dit hoofdstuk naar voren.

2.1 Vegetatie

Na afronding van de inrichting in 2008 ontstonden er grootschalig open water, slikkige vlakten en nat grasland. Het gebied werd flink op z'n kop gezet. Deze dynamische situatie past bij jonge moerassen en leverde zogenaamde 'pioniersomstandigheden' op. 'Pionier' verwijst naar een gebied dat zich nog sterk verder kan ontwikkelen en waar planten en dieren als eerste bewoners een plekje gaan zoeken. Deze situaties met jonge 'pioniermoerassen' kwamen vroeger op veel plekken voor in Nederland, maar zijn nu een stuk zeldzamer. Zeldzame en kwetsbare moerasvogelsoorten zijn daardoor veel biotoopkwaliteit kwijtgeraakt en in hun bestaan teruggedrongen^{3 4}. Enkele oorzaken daarvoor zijn dat het waterpeil laag wordt gehouden en niet meer schommelt en dat rivieren niet meer buiten hun oevers kunnen treden. Een aantal pionierplanten profiteerde van de nieuwe moerassituatie in de Groene Jonker, zoals veerdelig tandzaad, reukeloze kamille, knikkend tandzaad, goudzuring, moerasandijvie, moerasdroogbloem, gele plomp en kikkerbeet. De terugkerende kieming van jonge wilgjes wordt onderdrukt via het beheer (zie § 1.3).

Reukeloze kamille

Foto: Ferry Siemensma

Door de uitgangssituatie, liggen er grote hoeveelheden opgehoopte stoffen in het gebied. De landbouw liet veel fosfor en zwavel achter. De oude zeeklei bevat ook zeer veel zwavel. Beide stoffen leiden in grote hoeveelheden tot een eenzijdige vegetatie. In het gebied liggen verschillende meetpunten, waarbij het waterschap onder andere de sulfaatgehalten (zwavelverbindingen) in kaart brengt. Zeer hoge gehalten aan sulfaat kunnen een negatieve invloed hebben op de vegetatieontwikkeling. Waarden tot 100 mg/l sulfaat worden voor de uitbreiding van riet bijvoorbeeld acceptabel geacht.⁵ De metingen lopen op verschillende plekken in het gebied sterk uiteen. Een voorzichtige conclusie is dat de uitgangspositie voor rietontwikkeling zeker niet overal, maar op veel plekken wel gunstig is. De sulfaatwaarden zijn voor rietgroei bijvoorbeeld acceptabel (gemiddeld 64 mg/l) bij de grotere plas aan de noordkant. Dat komt goed uit, want riet neemt in deze natuursite een bijzondere plek in. Riet is zowel een pioniersplant als een plant die zich permanent kan vestigen en uitbreiden in een volgend ontwikkelingsstadium. In de jaren na de inrichting is het oppervlakte riet zich geleidelijk gaan uitbreiden, maar het beperkt zich veelal tot riet op de vaste grond ('landriet'). Ook grote pollen met pitrus en verspreiding van rietgras komen ten tijde van het opstellen van deze natuursite veel voor. Om de Groene Jonker verder te ontwikkelen tot een waardevol rietmoeras, is variatie en uitbreiding van riet nodig. Riet komt voor als jonge pionierplant, maar ouder ('overjarig') riet heeft weer een heel andere functie. De vaak hardere en dikkere stengels geven ruimte voor moerasvogels,

³ Arts, G. et al. (2003). *Moerasvogels op peil*. Vogelbescherming Nederland

⁴ De Bruin, B., Van Beusekom, R. (2008). *Moerasvogels: voorschot op een nieuwe benadering*. De levende natuur.

⁵ Beheerdersnetwerken: bevordering natuurkwaliteit door kennisuitwisseling (2010). *Riet en moerasontwikkeling*

die bijvoorbeeld een zwaarder nest bouwen, zoals de grote karekiet. Daarbij is het belangrijk dat riet niet alleen op droge grond groeit, maar ook in het water. Riet dat voorkomt in permanent water wordt 'waterriet' genoemd. In de stukken die 's winters overlopen met water en soms droog staan vind je 'inundatieriet'.

2.2 Vogels

Vanaf 2010 is een toename te zien van vogels die een voorkeur hebben voor verdergaande begroeiing. Een aantal broedvogels loopt in aantal terug, dit zijn vaak de soorten die veeleisender zijn en daarmee vaak zeldzamer. Hierbij kan gedacht worden aan geoorde fuut, zomertaling en porseleinhoen.

De kenmerkende rietvogels maken daarentegen een sterke opmars, omdat deze vogels graag in rietruigten, natte struwelen en struiken nestelen. Het aantal algemene soorten, zoals wilde eend en meerkoet, neemt snel toe. Dit alles is logisch te verklaren door de verdergaande ontwikkeling van het moeras, ook wel "successie" genaamd.

De roerdomp heeft zich sinds 2010 permanent als broedvogel gevestigd in de Groene Jonker. Het is een geheimzinnige moerasvogel met perfecte camouflage. Daardoor is hij moeilijk te zien, maar je kunt hem goed horen door het opvallende "gehoemp". De roerdomp is een soort die aangeeft dat er variatie aanwezig is in het riet, er zijn plekken om zich te verstoppen en te jagen.

Sinds de Groene Jonker er is, heeft er zich vlakbij een kolonie van lepelaars definitief in de Nieuwkoopse Plassen gevestigd. Nederland is erg belangrijk voor de lepelaar, omdat een groot deel van de West-Europese populatie in Nederland broedt. Ditzelfde geldt voor de zwarte stern, die ook nog eens behoorlijk zeldzaam is in Nederland zelf. De zwarte stern broedt in de naburige Plassen en had door de Groene Jonker vooral in de eerste jaren na aanleg een belangrijke extra voedingsbron erbij. De plassen van de Groene Jonker bevatten namelijk al snel een grote

hoeveelheid kleine vis, zoals stekelbaarzen. De lepelaar en de zwarte stern wisten die goed te vinden. Inmiddels heeft grote vis, zoals snoek, grote delen van de plas overgenomen. Dit maakt de Groene Jonker minder aantrekkelijk voor vogels die kleine vis eten.

In de winter zijn grote aantallen doortrekkende en overwinterende vogels aanwezig zoals smient, slobbeend, grauwe gans, wulp en pijlstaart.

2.3 Klanttevredenheid

Natuurmonumenten heeft zowel online een enquête afgenomen (86 reacties) als ook direct in het veld (24 reacties). Hiermee is een goed beeld gekregen van de wensen en eigenschappen van de bezoekers van het gebied. Mensen komen vaak in kleine aantallen van één tot vier personen naar het gebied en het meest in tweetallen. Bijna de helft van de bezoekers komt enkele keren per jaar. Doordeweeks komen er veel mensen uit de buurt in de leeftijd 65+ naar het gebied, vaak in koppels of alleen.

Als activiteiten zijn vooral het bekijken van vogels, de natuurbeliving en wandelen populair (zie *figuur 2: Aanleiding gebiedsbezoek*). Wat opvalt is dat veel mensen de inrichting van het gebied waarderen, zoals de afwisseling van water en land en vogelsoorten. Mensen geven ook aan zeer geïnteresseerd te zijn in de ontwikkeling van de natuur in de Groene Jonker. Een wens die door veel mensen (64%) wordt uitgesproken, is om een extra kijkpunt te hebben op de vogels in het noordwesten van het gebied. De gemiddelde vogelaar zou het ook fijn vinden om op rustige plekjes te kunnen kijken, zonder dat er direct een wandelpad langs loopt.

Een kleine meerderheid van de bezoekers zou graag langere wandelpaden zien. De paden zijn onverhard. Op zich vinden veel mensen dat niet erg, maar in maanden met veel regen wordt de bezoeker soms wel verrast door alle modder. Tegelijkertijd is er een groep mensen, veelal 65+, die een beter begaanbaar pad op prijs zou stellen.

Figuur 2: de meest genoemde aanleidingen in de online enquête

2.4 Het inrichtingsplan (2004)

In het inrichtingsplan 'Plan De Groene Jonker' (2004) werd het streefbeeld globaal beschreven door minimale en maximale percentages droog en nat gebied. Het ontwikkelen van moeras en overjarig rietland waren de belangrijkste doelen voor de vegetatiestructuur. Bijbehorende doelsoorten uit dit plan waren onder andere roerdomp, blauwborst, snor, baardmanneling en zomertaling. Ongeveer de helft van de in het plan benoemde doelsoorten is daadwerkelijk als broedvogel waargenomen. Een geweldig resultaat binnen het korte tijdsbestek.

3 Toekomst voor de Groene Jonker

INLEIDING – Nu er een beeld is geschetst van het ontstaan van het gebied en de ontwikkelingen die hebben plaatsgevonden, wordt het tijd om naar de toekomst te kijken.

3.1 Visie

De Groene Jonker is een dynamisch voedselrijk kleimoeras, dat uitermate geschikt is gebleken voor moerasvogels. Het gebied heeft grote potentie om jaarlijks meerdere broedparen te herbergen van internationaal belangrijke soorten, zoals: roerdomp, blauwborst en geoorde fuut. Ook is het gebied in de toekomst aantrekkelijk als foerageergebied voor zeldzame vogels als de zwarte stern en lepelaar. Natuurmonumenten hoopt dat het gebied zich in de toekomst zo ontwikkelt dat ook de grote karekiet en het woudaapje het gebied weten te vinden en misschien zelfs tot broeden komen. De vegetatie zal voornamelijk uit riet bestaan, maar kan als drooggevalen moeras soms schitterende bloemrijke beelden opleveren. De toekomstvisie voor de Groene Jonker kan als volgt beschreven worden:

Toekomstvisie:

“De Groene Jonker is een voor vogels aantrekkelijk en gevarieerd rietmoeras dat een belangrijke functie vervult als broed- en foerageergebied voor verschillende (zeldzame) moerasvogels. Doordat de vogels van dichtbij beleefbaar zijn is het gebied daarnaast aantrekkelijk voor bezoekers die voor natuur en rust naar het gebied komen.”

3.2 Referentiegebied

Door te kijken naar een voorbeeldgebied, ook wel ‘referentiegebied’ genoemd, kan een inschatting worden gemaakt van verwachte kansen en bedreigingen. Als referentiegebied wordt de Oostvaardersplassen genomen.

De Oostvaardersplassen is net als de Groene Jonker een kleimoeras. Hoewel het gebied veel grootschaliger is, komen op hoofdlijnen vergelijkbare omstandigheden voor als in de

Groene Jonker. De Oostvaardersplassen worden al circa veertig jaar beheerd en gemonitord en in deze tijd zijn belangrijke lessen geleerd. Een belangrijke les die ook voor de Groene Jonker geldt, is dat waterpeilfluctuaties en begrazing door watervogels het aanzien van het gebied bepalen⁶. Dit zijn dus de belangrijkste sturende factoren, waar aan gesleuteld kan worden om gunstige omstandigheden voor gewenste moerasvogels te ontwikkelen. Verder is bekend dat het vergroten van de dynamiek door droogval een positieve invloed heeft op de kieming van moerasplanten, zoals kleine lisdodde en riet. Het opzetten van het waterpeil heeft tot gevolg dat de oppervlakte moerasvegetatie afneemt.

3.3 Beheerstrategie

Het beheer in de Groene Jonker is geïnspireerd op natuurlijke processen. Zo fungeren grote grazers (Texelaar schapen) als “natuurlijke maaiers” en wordt met een flexibel waterpeil natuurlijke dynamiek nagebootst. Zeer natte en droge periodes kunnen gezien worden als ‘catastrofes’ die ook onder geheel natuurlijke omstandigheden voor zouden komen. Het gebied is echter te klein om de gewenste zeldzame natuurwaarden alleen met natuurlijke processen te realiseren. Dit betekent dat de mens in zal moeten grijpen, de beheerstrategie is daarom ‘half-natuurlijk’. Toegepaste beheermaatregelen betreffen bijvoorbeeld het waterpeilbeheer via de stuw en het verwijderen van wilgenzaailingen.

3.3.1 Droogval en vegetatie

Om de opgestelde visie te realiseren en het gebied de komende achttien jaar aantrekkelijk te houden voor diverse moerasvogels, zal de oppervlakte aan inundatie- en overjarig waterriet toe moeten nemen. In het vorige hoofdstuk werd al beschreven dat de sulfaathoeveelheden zeer beperkend kunnen zijn, maar op veel plekken acceptabel zijn. Dat geldt gelukkig ook voor de metingen op de diepere waterdelen. Deze plassen zijn precies de plekken waar het gewenste inundatie- en waterriet zich moet ontwikkelen. Het doel is om op die plekken mooie rietkragen te ontwikkelen. Hiertoe wordt een beheer met

⁶ De Oostvaardersplassen, deel 1 (Rijkswaterstaat, 2009)

droogval geïntroduceerd. Droogval is om drie redenen erg gunstig voor riet⁷:

- droogval brengt veel zuurstof bij de wortels van het riet;
- riet kan zich goed vermenigvuldigen tijdens droogval, zowel de uitbreiding met wortelstokken als de kieming gaat goed op drooggevalen grond;
- tijdens de droogval heeft riet geen last van vraat door watervogels.

Droogval in de Groene Jonker

Foto: Jan Kriek

De droogval heeft tevens mogelijk positieve effecten voor bloemrijke vegetaties in de nattere graslanden. Na de inrichting ontstonden bijvoorbeeld schitterende velden met reukloze kamille en moerasandijvie. Dit mag bij de gekozen beheerstrategie wederom verwacht worden.

3.3.2 Droogval en fauna

De doelsoort roerdomp is gebaat bij geleidelijke overgangen van oever- en watervegetaties. De stagnatie van waterrietvorming is een belemmering voor het verhogen van het aantal broedparen. Om te voorkomen dat de Groene Jonker blijft hangen in het stadium van laag dynamisch open water, wordt gekozen voor de nabootsing van natuurlijke catastrofes via periodieke droogval. Bij de inrichting zijn verschillende diepere waterdelen gegraven en sommige stukken in het gebied zijn van de bovenste 10 cm ontdaan, zodat de nodige milieugradiënten aanwezig zijn. Door het gebied met meer regelmaat droog te leggen, krijgt rietkieming meer kans. De droogvallende wateren zorgen ervoor dat grotere vissoorten minder ruimte krijgen. Als er een vistrap wordt aangelegd ontstaat er een extra mogelijkheid voor vissen om aangesloten wateren in te trekken. Het verdwijnen

van de grotere vissen geeft echter ruimte voor kleinere vissoorten. Bij het opnieuw inunderen na droge periodes, kunnen kleine vissoorten als de tiendoornige stekelbaars toenemen. Dit kan sterk verbeterde foerageermogelijkheden opleveren voor vogels als de lepelaar en de zeldzame zwarte stern.

Zwarte stern als terugkerende gast

Foto: Jan Kriek

Droogval en inundatie zijn van nature aanwezig in moerassen. Omdat riet vanaf begin augustus nog maar weinig groeit, heeft drooglegging in de winter voor de rietontwikkeling geen toegevoegde waarde. Voor de overwinterende en doortrekkende vogels zou een drooggevalen Jonker onaantrekkelijk zijn. Om deze reden wordt gezorgd voor een opgezet hoger peil in de wintermaanden tot maximaal enkele decimeters. Zo wordt het gebied in de winter aantrekkelijker voor steltlopers.

Het droogvallen is naar verwachting ook positief voor de bodemchemie, want door droogval en inundatie kan fosfaat in de bodem worden vastgelegd⁸.

In de jaren van droogval wordt in het voorjaar het water versneld uitgelaten, door het stuwpeil te verlagen. Op die momenten kunnen ophopingen van stoffen, zoals ammonium en nitraat, worden afgevoerd. Verbossing wordt tegengaan met flexibele inzet van grazers, zoals de Texelaar schapen.

⁷ Wiki Natuurbeheer, www.wikinatuurbeheer.nl

⁸ Mettrop, I.S. (2012). Een meer natuurlijk peilbeheer: relaties tussen geohydrologie, ecosysteemdynamiek en Natura 2000. Ministerie van EZ.

*Geleidelijke overgang open water naar land
Foto: Marianne Wustenhoff.*

3.3.3 Droogval in natte zomers

De jaren met droogval, gestuurd door het lagere stuwpeil, worden afgewisseld met jaren waarin de stuw hoog blijft staan (- 5.10 NAP). De klimatologische trend is echter dat de zomers droger worden, maar wel vaker met zeer heftige regenval te maken krijgen. Op deze momenten kan de Groene Jonker in de zomer ineens een hoge waterstand kennen. Als dit samenvalt met hoge temperaturen aan het einde van de zomer, dan zal de stuw alsnog omlaag worden gezet. Onder deze omstandigheden bevinden zich grote hoeveelheden fosfaat en sulfaat in het water, welke in één keer afgevoerd kunnen worden. Zo wordt het mogelijk om het gebied om het gebied op termijn minder rijk aan voedingsstoffen te maken, waardoor er meer gevarieerde watervegetaties kunnen ontstaan.

3.4 Doelen

De Groene Jonker is belangrijk voor de natuur, maar ook voor de mensen die het gebied bezoeken. Er worden daarom doelen gesteld voor de waterkwaliteit, vegetatiestructuur, fauna en recreatie.

3.4.1 Vegetatie

In de Groene Jonker is de ontwikkeling van een afwisselende en omvangrijke rietvegetatie gestagneerd door de sterke vraat van watervogels. Het doel is een vitale, afwisselende en omvangrijke waterrietvegetatie te ontwikkelen, waardoor typische moerasvogels zoals de roerdomp en snor een geschikt habitat vinden. Als de oppervlakte en afwisseling in riet voldoende groot is, met zowel jong riet als overjarig riet, kunnen meerdere soorten broedgelegenheid en voldoende rust vinden. Een soort als de grote

karekiet heeft bijvoorbeeld oudere stevige rietstengels nodig voor het nest. De gewenste rietvegetatie heeft een totale oppervlakte die schommelt tussen de 30% en 50% van het totale gebied. Van het areaal riet bestaat bijna 100% uit overjarig riet, aangezien er geen maaibeheer plaatsvindt. Deze afwisseling in type en oppervlakte riet wordt gerealiseerd door extra dynamiek in het gebied te brengen via een beheer van periodieke drooglegging en vernatting. De dynamiek is nodig, omdat zowel meerdere droge als natte jaren op een rij ongewenste effecten met zich mee kunnen brengen. Juist de afwisseling zorgt ervoor dat bijzondere natuurwaarden, die horen bij een jong moeras, de kans krijgen om tot ontwikkeling te komen. Bij het bepalen van het resultaat van het beheer wordt naar de langere termijn gekeken. Minder vogelrijke jaren worden geaccepteerd.

Doelen vegetatiestructuur:

- 30-50% van totale oppervlakte is rietvegetatie
- Maximaal 1% opgaande beplanting

Ideaalbeeld rietvegetatie:

- Minimaal 2 hectare waterriet
- Minimaal 10 hectare landriet
- Minimaal 30 hectare inundatieriet

3.4.2 Waterkwaliteit

Ook een belangrijk doel is de waterkwaliteit op orde houden. Door een geregelde afwisseling van hoog en laag water te realiseren, wordt de waterkwaliteit bevorderd⁸. Het omlaag zetten van de stuw zorgt ervoor dat ophopingen van stoffen worden afgevoerd. Door de landbouwkundige functie in het verleden, wordt verwacht dat de looptijd van deze natuurvisie te kort is om de hoeveelheid beschikbare fosfaten (orthofosfaat) aanzienlijk te verminderen. Sulfaten hebben eerder de neiging om uit te spoelen. Hoewel ook deze stoffen zich kunnen ophouden in een diepere bodemlaag, kan een afname van het beschikbare sulfaat worden verwacht.

In het verleden zijn er problemen geweest met algen en botulisme. Door het afwisselende waterpeilbeheer wordt getracht deze problemen te voorkomen. Hier worden echter geen doelen aan gekoppeld.

Doelen waterkwaliteit:

- Gedurende de looptijd van de natuurvisie wordt een verbetering (vermindering) ingezet van de beschikbare hoeveelheid sulfaat.

3.4.3 Fauna

In deze natuurvisie wordt gekozen voor de roerdomp en geoorde fuut als centrale doelsoorten. Deze vogels zijn karakteristiek voor de te voeren visie. In jaren van droogval zal de geoorde fuut bevoordeeld worden door de grote hoeveelheden aanwezige kleine vis. In deze jaren kan riet zich tevens uitbreiden, waardoor in de jaren met een hoog waterpeil een grotere oppervlakte aan waterriet aanwezig is. Waterriet is essentieel voor de roerdomp, die in deze nattere jaren zal floreren.

Overige doelsoorten zijn lepelaar en zwarte stern, niet als broedvogel, maar voornamelijk als foeragerende soort. Daarnaast is de noordse woelmuis een doelsoort, omdat het een zeldzame en (internationaal) beschermde muizensoort is die voor kan komen in de Groene Jonker.

De genetische uitwisseling van vissen wordt mogelijk gemaakt door een vistrap aan te leggen. Op deze manier wordt het voor (grote) vissen tevens mogelijk gemaakt om weg te trekken in tijden van droogval.

Doelen fauna:

- 8 territoria roerdomp (per 6 jaar)
- 20 territoria snor (per 6 jaar)
- 30 territoria geoorde fuut (per 6 jaar)
- Vestiging en voortplanting van noordse woelmuis (in 18 jaar)
- Realisatie van een vistrap (in 18 jaar)

3.4.4 Recreatie

De resultaten uit de enquêtes geven aanleiding om extra aandacht te besteden aan de voorzieningen voor wandelaars en vogelaars.

Doelen recreatie:

- De hoofdroute (rondwandeling) is gedurende het gehele jaar met goede wandelschoenen te voltooien. Er staan geen grote plassen of grote modderpoelen op de paden. Hierbij gaat het over normale omstandigheden.
- Een extra vogelkijkpunt wordt gerealiseerd, waardoor vanaf een rustige plek een goed beeld kan worden verkregen van het noordwestelijke deel van de Groene Jonker.

Centraal in het gebied ligt een schiereiland met een fikse struweelhaag. Dit gedeelte blijft door de sloot geïsoleerd en is daardoor helaas niet bereikbaar voor recreanten. De reden hiervoor is dat de rust serieus verstoord wordt, als mensen via het schiereiland midden in het gebied opduiken.

4 Toekomstig beheer

INLEIDING - De beschreven ontwikkelingen en de gestelde doelen, geven aanleiding om aanwijzingen te geven voor het te voeren beheer. Bij deze systematiek wordt de schommeling in soortdiversiteit geaccepteerd, ook in de populaties van alle doelsoorten.

4.1 Het beheerregime

De totale oppervlakte riet wordt ten tijde van het opstellen van de natuurvisie (medio 2014) geschat op 10%. Er zijn geen luchtfoto's voorhanden om het exacte areaal te bepalen. In de periode 2014-2020 wordt, met beleid, een afwisselend beheer van droogleggen en vernatten geïntroduceerd. Een onderscheid wordt dus gemaakt in "droge jaren" en "natte jaren". De koppeling van het beheerregime aan de gewenste moerasontwikkeling is in een stroomschema visueel inzichtelijk gemaakt (zie Bijlage 2).

4.1.1 Droge jaren

In de jaren van droogval wordt per 1 maart het water versneld uit het gebied afgevoerd, waardoor ophopingen van nitraat en ammonium uit het systeem kunnen verdwijnen. Het beheer in de jaren met extra droogval gaat gepaard met het omhoog zetten van de stuw tot -5,30 meter NAP per 1 augustus. Daardoor worden de doortrekkende en overwinterende vogels ook in droge jaren gefaciliteerd.

4.1.2 Natte jaren

Het stuwpeil wordt in principe jaarrond op - 5,10 meter NAP gezet. Dit is de maximale stand volgens het peilbesluit van Waterschap Gooi en Vechtstreek.

4.1.3 Warme nazomer

In natte en droge jaren wordt in warme nazomers, na zware regenval de stuw omlaag gezet. Dit komt de waterkwaliteit ten goede, omdat grote hoeveelheden fosfaat in de waterkolom zijn opgelost en kunnen worden afgevoerd.

4.1.4 Beheercyclus

Het beheerregime bestaat uit steeds 2 droge jaren

afgewisseld met 1 nat jaar. Opgemerkt wordt dat dit een indicatie is voor het te voeren beheer. Het experimentele karakter van het beheerregime vraagt om een goede voortgangsmonitoring en flexibiliteit in de bijsturing van het beheer als dat nodig blijkt. Het doel is dat het areaal riet blijft schommelen tussen de 30% en 50%. Als die doelstelling met het beheer tussen 2014 en 2020 behaald lijkt te gaan worden, of reeds behaald is, dan wordt de beheercyclus voortgezet.

4.1.5 Maatregelen

De maatregelen die voortvloeien uit deze natuurvisie worden gespecificeerd in een maatregelplan. Het maatregelplan wordt intern vastgelegd in het digitale systeem (CMSi).

4.2 Doelbereik en evaluatie

Het vastgestelde beheerregime geeft handvatten om de Groene Jonker verder te ontwikkelen. Door het deels experimentele karakter van het beheer, zal de ontwikkeling nauwlettend gevolgd moeten worden. Eens per 6 jaar voert Natuurmonumenten een evaluatie uit, waarbij de resultaten van het gevoerde beheer in kaart worden gebracht. Hierbij wordt gekeken naar de realisatie van doelen uit deze natuurvisie. Onder andere wordt gekeken naar de ontwikkeling van de arealen van de verschillende typen riet. Daarnaast worden de gegevens uit de broedvogelmonitoring geanalyseerd en vergeleken met de periode 2008-2013.

Het is mogelijk dat de gestelde doelen niet behaald worden en maatwerk gevraagd wordt. In dat geval kan de beheerder besluiten om een andere afwisseling van droge en natte jaren te introduceren. Komt het riet niet tot ontwikkeling, dan kan bijvoorbeeld alsnog gekozen worden voor een langere periode of een extra jaar met droogval. Uiteindelijk resulteert er een cyclus, waarbij droge en natte jaren elkaar afwisselen en het kleimoeras periodiek een verjonging doormaakt en pioniersomstandigheden terugkeren. Tegelijkertijd kan het areaal aan landriet, waterriet en inundatieriet zich uitbreiden om structureel meer ruimte te bieden aan kwetsbare en veeleisende moerasvogels.

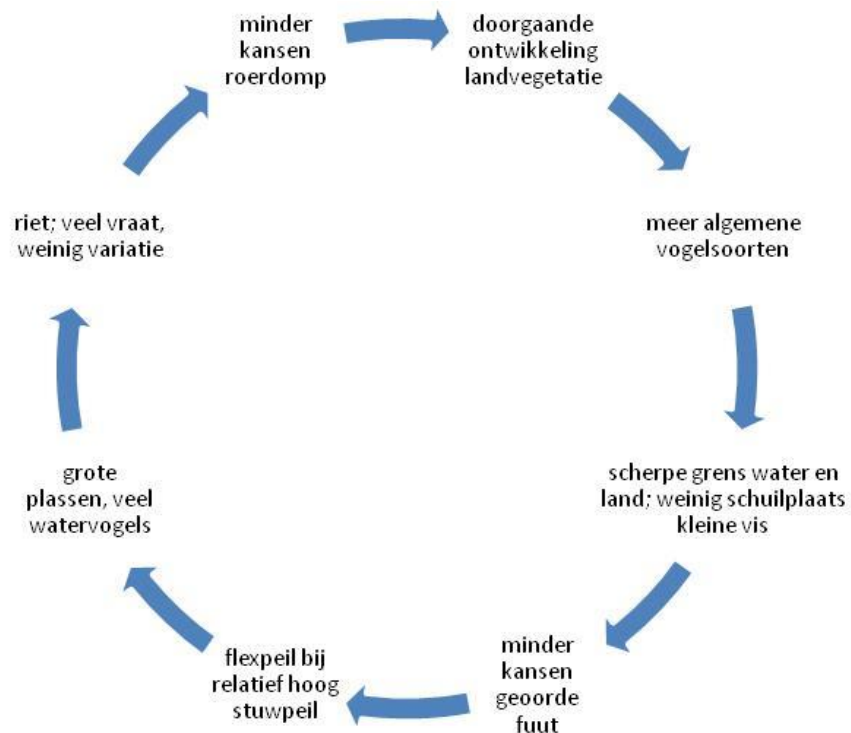
Ook nieuwe (subsidie-)afspraken, bijvoorbeeld met overheden of natuurorganisaties, kunnen aanleiding geven om van de voorgenomen beheerstrategie af te wijken.

Bijlage 1 – Huidige beheertypenkaart

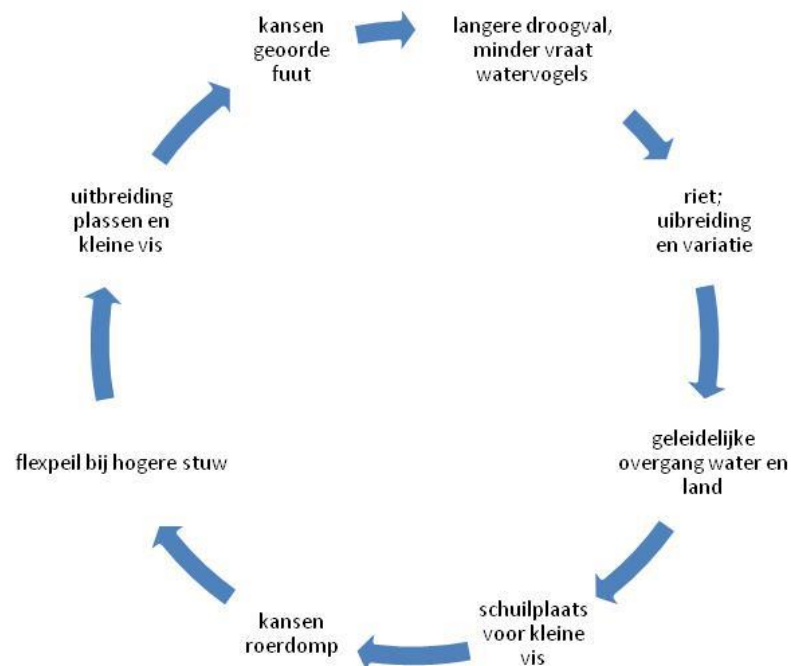

Bijlage 2- Stroomschema beheerregime en moerasontwikkeling

Huidige cyclus moerasontwikkeling

Voorgestelde nieuwe cyclus moerasontwikkeling

Colofon

Realisatie

Vereniging Natuurmonumenten
Afdeling Natuur en Landschap
Noordereinde 60
Postbus 9955
1243 ZS 's-Graveland
T 035 655 99 33
www.natuurmonumenten.nl

Opdrachtgever

Natuurmonumenten

Projectleider

Martijn van Schie

Projectgroep

Martijn van Schie
Gerard Kamperman
Nick Kroese

Klankbordgroep

Martijn van Schie
Wouter van Steenis
John Pietersen
Dirk Kunst
Juriaan van Leeuwen

Met dank aan:

Johan Ellen, Waternet

Fotografie

Natuurmonumenten
Jan Kriek
Ferry Siemensma
Marianne Wustenhoff

Ontwerp

Vereniging Natuurmonumenten

Geoorde fuut als broedvogel

Foto: Natuurmonumenten